

Domačenje angleškega polglasnika v slovenskem pravopisu

Andrej Stopar, Gašper Ilc

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610506201_14

Uvod

Prispevek¹ obravnava domačenje angleškega polglasnika /ə/ v *Slovenskem pravopisu* 2001 (SP 2001), ki je odvisno od angleške izgovarjave, slovenske izgovarjave in glasovne vrednosti črk v obeh jezikih. Polglasnik je tako obravnavan z vidika transfonemizacije, tj. prenosa angleškega glasu na najbližji slovenski glas, in vokalizacije, tj. nadomeščanja angleškega polglasnika z necentralnim samoglasnikom, največkrat s samoglasnikom, ki ustreza slovenski izgovarjavi črke v zapisu angleške besede. SP 2001 pri prevzemanju tujih glasov sicer zagovarja njihovo zamenjavo s slovenskimi (bližnjimi) ustrezniki (prim. § 222), vendar pregled podatkov iz slovarskih gesel v SP 2001 pokaže, da prihaja do več odmikov od pravopisnih smernic (prim. § 1100, 1069, 1070, 1167). Prispevek je osredinjen predvsem na pravopisno obravnavo angleških lastnih imen in (ne)doslednosti pri transfonemizaciji oziroma vokalizaciji angleškega polglasnika /ə/.

1 Pregled literature

Slovenski pravopis (SP 2001, § 222) pri prevzemanju tujih glasov zagovarja njihovo zamenjavo z »najbližjimi slovenskimi knjižnimi [glasovi]«. Takšna zamenjava, t. i. transfonemizacija, predstavlja zapleten proces, ki vključuje interpretacijo akustičnih informacij iz izhodiščnega jezika in njihovo artikulacijo v okviru omejitev glasovnega sistema ciljnega jezika – posamezni glasovi v obeh jezikih se namreč lahko prekrivajo, se bistveno razlikujejo ali so si le podobni. Dodatno težavo predstavljajo tudi številčno različni nabori fonemov, ki lahko povzročijo, da za posamezen glas v ciljnem jeziku lahko tekmuje več glasov iz izhodiščnega jezika.

Best (1995) tako v analizi samoglasnikov med drugim pokaže, da lahko tuje foneme asimiliramo v različne glasove ali pa v isti glas ciljnega jezika; podobno tudi Flege (1995) in Cruttenden (2014) poudarjata, da je težave pričakovati predvsem, ko se npr. dva fonema izho-

1 Prispevek je nastal v sklopu raziskovalnega programa št. P6-0218 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

diščnega jezika prekrivata z enim v ciljnem jeziku. Primerjalne razčlembes sledijo tem ugotovitvam in z opazovanjem glasovnih naborov posameznih jezikovnih parov skušajo predvideti, kako se fonemi enega jezika transfonemizirajo v drugega.

Za jezikovni par angleščine in slovenščine se pri opisu transfonemizacije naslanjamo predvsem na dela Šuštaršiča (1990 in 1990/91) in Sicherl (1999), ki temeljijo na Filipovičevi (1986) teoriji o fonološkem prilagajanju. V osnovi obstajajo tri različice transfonemizacije: (a) popolna ali niča transfonemizacija, pri kateri fonemi ciljnega jezika v celoti ustrezajo fonemom izhodiščnega jezika, (b) delna ali kompromisna transfonemizacija, pri kateri se fonemi ciljnega jezika delno razlikujejo od fonemov izhodiščnega jezika (največkrat na ravni alofonske realizacije in izgovornih značilnosti), in (c) prosta transfonemizacija, pri kateri se fonemi ciljnega jezika v celoti razlikujejo od fonemov izhodiščnega jezika. Šuštaršič (1990 in 1990/91) in Sicherl (1999) ponudita celovit opis glasoslovnih sistemov angleščine in slovenščine, ki pokaže, kateri slovenski glasovi v celoti ustrezajo fonemom izhodiščnega jezika (npr. /m n j/),² kateri se delno razlikujejo (npr. glasilčni angleški pripornik /h/ postane slovenski mehkonebnojezični pripornik /x/) in kateri se v celoti razlikujejo (npr. angleški zobni pripornik /θ/ postane slovenski zobnojezični zapornik /t/).

Za boljše razumevanje problematike, ki jo odpira pričujoči prispevek, velja izpostaviti transfonemizacijo angleških samoglasnikov. Kot med drugim ugotavljajo Šuštaršič, Komar in Petek (1999: 136), dolžina samoglasnikov v slovenščini za večino govorcev nima več razločevalne funkcije, pri čemer se dolgi samoglasniki pojavljajo v naglašeni in kratki samoglasniki v nenaglašeni zlogih. To pomeni, da se pri transfonemizaciji v slovenščino izgubi razločevalna funkcija dolžine angleških samoglasnikov. Tako se, na primer, angleški dolgi /i:/ v *Leeds* in angleški kratki /ɪ/ v *Lincoln* slovenščini izgovorita kot /i/ v naglašeni zlogu ter angleški dolgi /u:/ v *Liverpool* in angleški kratki /ʊ/ v *Hollywood* kot /u/ v nenaglašeni zlogu. Nadalje, v slovenščini dvoglasniki niso posamezni fonemi, zato angleške dvoglasnike transfonemiziramo z dvoglasniškimi zvezami oziroma fonetičnimi dvoglasniki: angleške dvoglasnike z /ɪ/ in /ʊ/ (/aɪ/, /eɪ/, /ɔɪ/, /aʊ/ in /əʊ/) transfonemiziramo z dvoglasniškimi zvezami oziroma fonetičnimi dvoglasniki /aj/, /ej/, /oj/, /aʊ/ in /oʊ/ ter angleške dvoglasnike z /ə/ (/eə/, /ɪə/ in /ʊə/) praviloma transfonemiziramo z dvoglasniškimi zvezami /er/, /ir/ in /ur/ (prim. Šuštaršič, Komar in Petek 1999: 137).

Opis možne transfonemizacije, ki izhaja iz artikulacijskih značilnosti fonemov, pa ne napove njihove dejanske rabe. Šuštaršič (1990/91: 62), Sicherl (1999: 31) in Komar (2017: 161–162) pri tem izpostavljajo pomemben vpliv zapisa, ki ga lahko zaznamo v slovenski izgovarjavi tujih besed. Izgovarjava zaradi tega vpliva torej pogosto ne sledi pričakovani transfonemizaciji in je zato nepredvidljiva.

2 V prispevku sledimo uveljavljeni konvenciji, da so grafemi zapisani v lomljenih oklepajih (t), fonemi pa v poševnih oklepajih /t/. Pri navedbi fonemov sledimo leksikografski praksi obeh jezikov: mednarodna fonetična abeceda (IPA) za angleščino in fonetični zapis v SP za slovenščino.

Zapleteno razmerje med glasovno vrednostjo črk in zapisovanjem glasov v slovenščini v SP 2001 ponazarjata preglednici v členih 1069 in 1070, zamenjave pri domačenju angleških besed pa razpredelnica člena 1100. SP 2001 navaja, da se pri domačenju »držimo izgovora, kakor se je večinoma uveljavil pri naših izseljencih«, sicer pa sledimo pravilom »za izgovor angleških črk« (SP 2001, § 1100), kot jih navaja omenjena razpredelnica: tako se angleški zapisani ⟨a⟩, na primer, domači z govornimi /a/, /e/, /ej/ in /o/ ipd. Čeprav so takšne preglednice vsekakor koristne za uporabnike, je treba izpostaviti, da lahko takšni pregledi pri jezikih, kot je angleščina, pri katerih zapis besede ne napoveduje (nujno) tudi izgovorjave, povzročijo težave. Če ponazorimo. Angleški ⟨u⟩ v *pull* ('povleči'; /pʊl/) in *cut* ('rezati'; /kʌt/) in *cute* ('ljubek'; /kju:t/) ima tri različne izgovorjave: /ʊ/, /ʌ/ in /u:/. Zadevo dodatno zapleta še dejstvo, da v angleščini prihaja do postopne redukcije nenaglašanih samoglasnikov, ki vodi do polglasniške realizacije, na primer, angleški kratki /ʌ/ v *son* ('sin'; /sʌn/) prehaja v polglasnik v nenaglašenem zlogu v zloženci *Johnson* (/ˈdʒɒnsən/), ali celo prehod dvoglasnika /aʊ/ v *mouth* ('usta, ustje'; /ˈmaʊθ/) v polglasnik v *Portsmouth* /ˈpɔ:tsməθ/.

Ker je pričujoči prispevek osredinjen predvsem na slovensko domačenje angleškega polglasnika /ə/, naj najprej izpostavimo njegovo rabo v slovenščini. Po SP 2001 (§ 1069) slovenski polglasnik zastopa črka ⟨e⟩ (*megla, pes*), pojavlja pa se tudi v nekaterih soglasniških sklopih v kombinaciji z ⟨l⟩, ⟨m⟩, ⟨n⟩, in ⟨r⟩: *grl, film, tovarn, rdeč*. Podatke o polglasniku potrjuje razpredelnica v členu 1070, ki kot zapis polglasnika navede črko ⟨e⟩ oziroma njegovo pojavnost pred ⟨r⟩, ⟨l⟩, ⟨m⟩, ⟨n⟩ in ⟨v⟩.

Angleški polglasnik /ə/ se po opisih Šuštaršiča in Sicherl transfonemizira s slovenskim polglasnikom, a velja izpostaviti, da ga razpredelnica v SP 2001 (§ 1100) navaja kot možno izgovarjavo le v naslednjih primerih:

- ▷ kot izgovor črke ⟨e⟩ na koncu besede za pisno *er*: *Booster* /bústər/;
- ▷ kot možno izgovarjavo črkovnega sklopa ⟨er⟩ v *Buster* /bástər/ (lahko tudi /er/ v *Perth*, kot transfonemizacijo angleškega dolgega samoglasnika /ɜ:/);
- ▷ kot del izgovarjave črkovnih sklopov ⟨sion⟩ in ⟨tion⟩ v *mansion* /ménšən/ in *nations* /nêjšənz/.

Za primere angleškega polglasnika, zapisanega z ⟨a⟩, ⟨i⟩, ⟨o⟩ in ⟨u⟩, je tako glede na pravopisne smernice pričakovati, da se vokalizirajo po zapisu,³ medtem ko se njegov zapis z ⟨e⟩ domači kot bodisi /e/ (tj. vokalizira) bodisi /ə/ (tj. transfonemizira).

Podrobnejši pregled podatkov v SP 2001 pokaže, da prihaja do več odmikov od zapisanih smernic. V nadaljevanju se prispevek osredini na pravopisno obravnavo angleških lastnih imen, ki so domačena in vključena v SP 2001, s posebnim poudarkom na transfonemizaciji in vokalizaciji angleškega polglasnika /ə/ in njeni (ne)napovedljivosti glede na pravopisno normo.

3 Termin *vokalizacija po zapisu* v prispevku uporabljamo kot sinonim izraza *transfonemizacija po zapisu* (prim. Sicherl 1999: 30–37).

2 Pravopisna obravnava: podatki

2.1 Vokalizacija po zapisu: /ɜ:/ in /ə/ → /a e i o u/

Angleščina pozna dva srednja samoglasnika: dolgi naglašeni /ɜ:/ in kratki nenaglašeni /ə/. Kot smo predstavili v uvodu, Šuštaršič (1990/91) in Sicherl (1999) zanju privzemata transfonemizacijo s slovenskim polglasnikom /ə/ v naglašenem in /ə/ v nenaglašenem položaju.

Dolgi angleški samoglasnik /ɜ:/ v *nurse* ('bolniška sestra'; /nɜ:s/) se v slovenščini po SP 2001 udejanji kot /e/, npr. v *New Jersey* /njú džêrsi/ ali *Pêrth* /pɛrt/, pa tudi kot /i/ in /u/, npr. v *Birmingham* /gɛm/ in *Pittsburgh* /pidzburg-/.⁴

Kratki nenaglašeni angleški /ə/ v nenaglašenem zlogu samostalnika *letter* (/ˈletə; 'pismo') naj bi transfonemizirali s slovenskim polglasnikom, vendar slovenščina pogosteje sledi vokalizaciji po črki, ki predstavlja ta angleški fonem. Tako je angleški /ə/ vokaliziran z /a/, npr. *Buffalo* /ˈbʌfəlo/ postane v slovenščini /báfalo/; /e/, npr. *Canbêrra* /ˈkænbɛrə/ postane /kanbêra/; /i/, npr. *Cincinátí* /sɪnsɪnæti/ postane /sɪnsɪnati/; in /o/, npr. *Clípperton* /ˈklɪpətən/ postane /kli-pɛrtən/. Poseben primer sta primera vokalizacije z /aʊ/, ki ne sledita zapisu: *Plymouth* /ˈplɪməθ/ in *Pórtsmouth* /ˈpɔ:tsməθ/, za katera SP 2001 predlaga izgovarjavo /plímaʊt/ in /pɔrcmaʊt/.

2.2 Transfonemizacija s polglasnikom

SP 2001 za angleški glas /ə/ predvideva tudi slovenjenje z /ə/, sploh v sklopih ⟨sion⟩, ⟨tion⟩ in ⟨er⟩ (SP 2001, § 1100).

V slovarskem delu pravopisa za črkovni sklop ⟨sion⟩ najdemo le geslo *jam session* /džém séšən/ ('improvizirano igranje'), pravila v SP 2001 sicer navajajo še primer *Mansion* /ménšən/ (SP 2001, § 1100). Za ⟨tion⟩ v najdemo gesli *aircondition* /êrkondíšən/ ('klimatizator') in *science fiction* /sájəns fíksən/ ('znanstvena fantastika'); pravila SP navajajo še *United Nations* /junájtíd nêjšənz/ ('Združeni narodi') in *public relations* /páblik rilêjšənz/ ('stiki z javnostjo') (SP 2001, § 1100).

Poleg črkovnih sklopov, navedenih v omenjeni preglednici, pa angleščina pozna še vrsto drugih, pogosto enakozvočnih črkovnih sklopov oziroma pon, ki se v nenaglašenem položaju izgovorijo s polglasnikom. V spodnjih podrazdelkih sledimo seznamu, ki ga je v svoji obravnavi odnosa med angleškim črkovanjem in izgovarjavo pripravil Carney (1994: 417–441).

4 SP 2001 na izgovor opozarja z naglasnimi znamenji, ki so del iztočnice (npr. strešica pri *Pêrth*), in s podatki v oklepaju (npr. /pɛrt/). Opozoriti velja, da SP 2001 uporabniku pogosto ne ponudi celotne transkripcije (gl. npr. /gɛm/ za *Birmingham*), saj v členu 1167 pojasnjuje, da je zapis izgovora odvisen od njegove predvidljivosti. Naglasna znamenja na iztočnici in podatke o izgovoru iz oklepaja navajamo tudi v tem prispevku.

2.2.1 ⟨ent⟩, ⟨ence⟩

Sklop ⟨ent⟩ v SP 2001 ponazori tudi primer *State Department* /stéjt dipártment/, kjer je polglasnik vokaliziran z /e/. Takšno vokalizacijo najdemo tudi pri končnem sklopu ⟨ence⟩, ki ga v SP 2001 predstavlja *Lawrence* /lórens/. Slednjega velja primerjati tudi s *science* /sájəns/, ki pa se izgovarja s polglasnikom.

Carneyjevima črkovnim sklopoma ⟨ent⟩ in ⟨ence⟩ na tem mestu dodajamo še sklop ⟨en⟩. SP 2001 navaja zgolj štiri angleška lastna imena s končnim ⟨en⟩: *Bríttén*, *Còvent Gárden*, *Eden* in *Ówen*. Pri vseh se končni angleški polglasnik transfonemizira s polglasnikom (po členu 222 je polglasnik pričakovan, kadar se v roditeljskem opušča: *Bríttén* -*ttna*). Zanimiv je primer *Còvent Gárden*, pri katerem je glede na zapis v SP 2001 moč sklepati, da se polglasnik v *Còvent* vokalizira z /e/, torej enako kot ⟨ent⟩ v *State Department*, medtem ko je polglasnik v *Gárden* transfonemiziran s polglasnikom.

2.2.2 ⟨or⟩, ⟨our⟩

Vpliv pisave na slovensko izgovarjavo je viden tudi v primeru sklopa ⟨our⟩, ki je po Carneyju enakozvočen ⟨or⟩, vendar se v slovenščini ne izgovarja z /o/, pač pa z /u/: po SP 2001 angleški *Balfour* /'bælfə/ postane slovenski /bélfur/.

Sklopoma ⟨or⟩ in ⟨our⟩, ki ju obravnava Carney, je vzporeden sklop ⟨on⟩. Glede na podatke v SP 2001 se polglasnik pri vseh angleških lastnih imenih, ki se končajo z ⟨on⟩ (32), in lastnih imenih s končnico ⟨or⟩ (5) konsistentno vokalizira kot /o/, torej *Eton* kot /ítón/ in ne /ítən/ ter *Windsor* kot /víntsor/ in ne /víntsər/.⁵

2.2.3 ⟨er⟩

Zanimivejši je sklop ⟨er⟩, ki je v slovenščini v končnem položaju razmeroma pogost (1048 zadetkov v pravopisu na portalu Fran, med njimi 35 zadetkov lastnih imen z angleškega govornega področja). Pričakovana izgovarjava je /er/ (kot npr. v besedah *amater* ali *transfer*), vendar pri angleških lastnih imenih najdemo več izjem.

Lastna imena, kot so *Róckefeller* /rokfeler/, *Challenger* /čélendžer/, *Chaucer* /čóser/, *Spéncer* /nser/, *Wébster* /ve/, *Wéstminster* /ve/, so transkribirana z /-er/ ali pa izgovarjave končnega dela besede v (delni) transkripciji sploh ne ponudijo. Tako je *Wilder*, na primer, transkribiran le z /váj/, dodana pa je tudi informacija o sklonski končnici -ja, torej *Wilderja*. Po drugi strani ima *Wébster* v SP 2001 roditeljski sklop *Webstra*, kar (skladno s členom 222) lahko signalizira izgovarjavo imenovalnika s polglasnikom, čeprav takšna informacija ni zapisana v transkripciji /ve/.

5 SP 2001 pri *Windsor* ne upošteva dejstva, da ⟨d⟩ v tej besedi v angleški izgovorjavi nima fonetične realizacije, tj. /'wɪnzə/. Novi *ePravopis* navaja izgovarjavo /víntsor/.

V slovarskem delu SP 2001 se razmeroma pogosto pojavijo tudi transkripcije s polglasnikom /ə/, npr. Gloucester /glóštər/. Pregled zadetkov besed, ki se po SP 2001 končajo na ⟨er⟩, pokaže, da med 35 angleškimi oziroma ameriškimi lastnimi imeni, ki jih obravnava slovar, najdemo devet takšnih, ki polglasnik ohranjajo: *Beecher-Stowe* /bíčər-stóv/, *Cooper* /kúpər/,⁶ *Gloucester* /glóštər/, *Lancaster* /lénkestər/, *Róchester* /ročestər/, *Thatcher* /téchər/, *Tower* /távər/, *Worcester* /vústər/ in *Thunder Bay* /tándər bėj/.

Da imajo uporabniki zadrege pri rabi angleških lastnih imen s končnim ⟨er⟩, ponazorijo tudi podatki iz korpusa Gigafida 2.0. Pri imenu *Lancaster*, na primer, ki se glede na SP 2001 domači po vzorcu *Booster/Buster* (SP, § 1100), torej s polglasnikom /lénkestər/, in brez podaljšanja osnove pri sklanjanju, torej *Lancastra*, korpusni podatki sicer pokažejo, da so normirane oblike v večini, vendar število primerov nepravilne rabe ni zanemarljivo: npr. *Lancastra* (34 zadetkov) proti *Lancasterja* (22 zadetkov).

2.2.4 ⟨ary⟩, ⟨ery⟩, ⟨ury⟩

Sklopi ⟨ary⟩, ⟨ery⟩ in ⟨ury⟩ so v angleščini enakozvočni: /əri/. SP 2001 vsebuje tri gesla angleškega izvora, ki se končajo na ⟨ary⟩: *Calgary* /kélgeri/, *Híllary* /hilari/ in *Rótary Clúb* /rotari klub/. Tu angleški polglasnik torej vokaliziramo z /e/ ali /a/, pri čemer izpostavljamo predvsem primer *Calgaryja*, v katerem slovenska izgovarjava /kélgeri/ ne sledi niti izvirni izgovarjavi /'kælgəri/ z angleškim polglasnikom /ə/ niti vokalizaciji črke ⟨a⟩ po zapisu, pač pa v sklopu ⟨ary⟩ črki ⟨a⟩ pripiše glas /e/. Slednje je analogno številnim primerom, v katerih črka ⟨a⟩ v angleščini zastopa glas /æ/,⁷ ki se v slovenščino tipično transfonemizira z /e/.

Geslo iz SP 2001 *Montgómery* /ri/ ponazori, da angleški polglasnik v sklopu ⟨ery⟩ slovenščina lahko nadomesti z /e/.

Najzanimivejši v tem razdelku pa je primer črkovnega sklopa ⟨ury⟩, ki ga v slovenščini normiramo z /eri/, /uri/ in /əri/ – vsak od treh primerov iz SP 2001 se torej izgovarja drugače: *Cánterbury* /kanterberi/, *Mércury* /merkjuri/, *Salisbury* /sólzbəri/.

6 Tu velja opozoriti na nedosledno obravnavo tega priimka v SP 2001 in v *ePravopisu*. SP 2001 za *Cooper* navaja roditeljsko končnico -pra, medtem ko *ePravopis* navaja obliko, podaljšano z -j-, vendar z zapisom *Copperja*. Tak zapis je napačen, saj z dvema črkama ⟨p⟩ vodi k izgovoru /'kɔpə/ (slo. 'baker'). Opazimo tudi, da kadar se ime podaljšuje z -j-, sklop ⟨er⟩ načeloma nima polglasniškega izgovora, kar pomeni, da naj bi izpeljane oblike vplivale na izgovor v imenovalniku (prim. § 781). V SP 2001 najdemo tudi primere, kjer se imenovalniška oblika izgovarja s polglasnikom (npr. *Thatcher*), vendar naj bi v roditeljski obliki prišlo podaljšanje osnove z -j-. Ti primeri kažejo, da je oblikoslovno pogojeno sklepanje o izreki imenovalniške oblike morebiti stvar preteklosti. Dodajamo, da korpus Gigafida 2.0 vsebuje 71 zadetkov za obliko *cooperja/Cooperja*, medtem ko se v SP 2001 predpisana oblika *coopra* pojavi le enkrat. Anonimni recenzent opozarja, da gre pri imenu *Cooper* za dve različni osebi (v *ePravopisu* naj bi to bil zdravnik Kenneth H. Cooper, v SP 2001 pa igralec Gary Cooper), ki naj bi se slovenila različno: prvi s podaljšanjem osnove (*Cooperja*, *Cooperjev test*), drugi brez podaljšanja osnove (*filmi Garyja Coopra*). Razmisliti bi veljalo, ali je takšna dvojnost res smiselna.

7 Cruttenden (2014: 119) navaja, da je /æ/ v 99 odstotkih zapisan z ⟨a⟩.

2.2.5 ⟨le⟩, ⟨al⟩, ⟨el⟩

Črkovni sklop ⟨le⟩ v SP 2001 predstavljajo gesla *Gable* /gɛjbəʎ/, *Seattle* /sijétəl/, *Space Shuttle* /spɛjs šátəl/ in *Little Rock* /litəl rok/ – vsa so transfonemizirana s slovenskim polglasnikom. Enakozvočna sklopa ⟨al⟩ in ⟨el⟩ zastopata ime kraja *Cape Canaveral* /kéjʃ kenéverel/ in priimek *Wiesel* /vís/, pri tem pa je angleški polglasnik vokaliziran kot slovenski /e/.

2.2.6 ⟨am⟩, ⟨em⟩, ⟨um⟩

Sklop ⟨am⟩ zastopajo gesla *Birmingham* /gɛm/, *Gráham*, *Nóttingham* /nóttingem/ in *Óckham* /okəm/. Angleški polglasnik je torej vokaliziran z /e/ (v *Nóttingham* in *Birmingham*) in z /a/ v *Gráham*, pri katerem izgovor sicer ni naveden. Med primeri na ⟨am⟩ se pojavi tudi *Óckham*, ki je edini v tej skupini transfonemiziran s polglasnikom.

Gesla *Birmingham*, *Gráham* in *Nóttingham* nazorno prikažejo tudi različne pristope k zapisu izgovarjave v SP 2001 (prim. načelo predvidljivosti, ki ga navaja SP 2001 v členu 1167): (1) za *Birmingham* (ang. /'bɜ:mɪŋəm/) dobimo delen podatek kljub pomembni razliki v izgovarjavi naglašene zloga; (2) za ime *Gráham* (ang. /'greɪəm/) transkripcije ne dobimo, čeprav se angleški izgovor bistveno razlikuje tistega, ki ga narekuje slovenski zapis, (3) slovenska izgovarjava za *Nóttingham* (ang. /'nɒtɪŋəm/) pa je izpisana v celoti, čeprav je med opazovanimi primeri prav ta najbližje angleški.

Sklop ⟨em⟩ najdemo v primeru *Hárlema*, ki ne ponuja transkripcije, torej sklepamo, da je angleški polglasnik vokaliziran z /e/. Pri obravnavi sklopa ⟨um⟩ pa se lahko naslonimo le na primer *British Museum*, ki je transkribiran kot /brítíʃ mjuzíəm/, kar pomeni, da pričakujemo izgovarjavo s polglasnikom in ne vokalizacije z /u/, h kateri potencialno vodi zapis.

2.2.7 ⟨land⟩

Dosedanje raziskave (Stopar in Ilc 2021) so pokazale tudi, da težko napovemo, ali angleški /æ/ v SP 2001 postane slovenski /a/ ali /e/, tj. ali bomo zapis ⟨a⟩ brali kot slovenski /a/ ali /e/ (gl. tudi *Calgary* v razdelku 2.2.4). To je mogoče najlažje opaziti na primeru izgovarjave končnega ⟨land⟩. Slednji se v angleških krajevnih imenih zaradi procesa redukcije nenaglašene samoglasnika vedno izgovarja s polglasnikom (/lənd/), a se v slovenski normi vokalizira razmeroma nepredvidljivo: bodisi z /lend/ bodisi z /land/.

SP 2001 na portalu Fran ponudi petnajst zadetkov gesel, ki se končajo na črkovni sklop ⟨land⟩. Štiri lahko izločimo kot neangleške, med preostalimi pa prevladuje usmeritev k izgovarjavi z /lənd/: *Cópland* /koplend-/, *dísneyland* /diznilend-/, *Long Island* /lóng ájland-/, *Maryland* /mêrilend-/, *Oakland* /ôyıklend-/, *Queensland* /kvínslend-/ in *Rhode Island* /rôud ájland-/.

Izjema je *Pórtland*, ki se kot mesto v ZDA očitno v slovenščini izgovarja z /land-/. Sem sodi tudi *Scótlánd Yárd*, pri katerem je transkripcija v SP 2001 le delna: /sk ja/, torej za *Scótlánd* enako sklepamo, da ga izgovarjamo z /land-/.

Cleveland je poseben primer, saj zanj obstajata dve izgovarjavi – prva /klívlend-/ sledi osnovnemu načelu z /lend-/, druga pa je v večji meri slovenjena v /klévlend-/. sklepamo, da slednja izgovarjava sodi v kategorijo izgovora, ki naj bi se po SP 2001 uveljavil pri slovenskih izseljencih.

3 Razprava

Predstavljeni primeri domačenih angleških lastnih imen iz SP 2001 ponazarjajo, da angleški polglasnik v slovenščini bodisi transfonemiziramo z ustreznim slovenskim fonemom bodisi ga vokaliziramo, največkrat, vendar ne vedno, po zapisu. S pomočjo Carneyjevega (1994) seznama črkovnih enakozvočnih sklopov smo na primeru angleških lastnih imen, vključenih v SP 2001, preverili, kako dosledna je njihova obravnava v slovenščini.

Naj povzamemo glavna opažanja.

- ▷ Angleški polglasnik iz enakozvočnih črkovnih sklopov ⟨ent⟩ in ⟨ence⟩ se v slovenščini izgovarja kot /ə/ ali /e/; podobni ⟨en⟩ se izgovarja s polglasnikom.
- ▷ Sklopa ⟨or⟩, ⟨our⟩ se vokalizirata z /o/ in /u/, vzporedni primeri z ⟨on⟩ pa z /o/.
- ▷ Sklop ⟨er⟩ se povečini vokalizira z /e/, vendar obstaja vrsta primerov, kjer SP 2001 navaja izgovarjavo s polglasnikom /ə/.
- ▷ Angleški enakozvočni sklopi ⟨ary⟩, ⟨ery⟩ in ⟨ury⟩ se vedno vokalizirajo, a je njihova vokalizacija nedosledna: ⟨ary⟩ z /e/ in /a/, ⟨ery⟩ z /e/, ⟨ury⟩ pa z /e/, /a/ in /u/.
- ▷ Med v angleščini enakozvočnimi ⟨le⟩, ⟨al⟩ in ⟨el⟩ se prvi dosledno transfonemizira s polglasnikom, preostala pa se vokalizirata z /e/.
- ▷ Sklopi ⟨am⟩, ⟨em⟩ in ⟨um⟩ se vokalizirajo z /a/ in /e/ ali transfonemizirajo z /ə/. Izbira med tremi možnostmi glede na primere iz SP 2001 ni napovedljiva.
- ▷ Črkovni sklop ⟨land⟩ se bere s slovenskima /a/ in /e/. Prevlada vokalizacija z /e/, a nedosledno. Možnost transfonemizacije s polglasnikom ni uporabljena.

Zgornji podatki kažejo, da domačenje angleškega polglasnika za uporabnike SP 2001 ni napovedljivo. Opazen je pričakovani vpliv zapisa na izreko, sploh v primerih, ko je angleški polglasnik zapisan s črkami ⟨a⟩, ⟨i⟩, ⟨o⟩ in ⟨u⟩, toda ugotovljamo tudi, da norma nenapovedljivo niha med transfonemizacijo in vokalizacijo (⟨er⟩ kot /ə/ in /e/) ter da obstajajo tudi nedoslednosti znotraj obeh pristopov k domačenju tujih glasov, kar najbolje ponazarja primer vokalizacije črkovnega sklopa ⟨ury⟩ z /e/, /a/ ali /u/. Dodatno težavo predstavljajo primeri, katerih izgovarjava je nepričakovana iz npr. zgodovinskih razlogov in zato navzkriž s sicer razmeroma doslednimi rešitvami v SP 2001: gl. npr. sklop ⟨land⟩, ki ga običajno vokaliziramo z /e/, usklajeno pravopisno obravnavo pa kvarita *Cleveland* (ena od dveh izgovarjav) in *Pórtland* z izgovarjavo z /a/ na zadnjem samoglasniku.

Ugotovitve potrjujejo možnost, da se angleški polglasnik v slovenščini transfonemizira s slovenskim (Šuštaršič 1990, 1990/91; Sicherl 1999), vendar se to zgodi razmeroma redko in vsaj

na videz nedosledno. Pravilo v členu 1100 ustrežno napove, kdaj do takšne transfonemizacije pride, toda hkrati spregleda vrsto drugih primerov in črkovnih sklopov z angleškim polglasnikom, ki so prav tako potencialni kandidati za isto vrsto transfonemizacije. Pregled teh črkovnih sklopov, v katerem smo sledili Carneyju (1994), je pokazal, da so v SP 2001 bodisi spregledani bodisi transkribirani nedosledno.

Vokalizacija oziroma transfonemizacija angleškega polglasnika vplivata tudi na sklanjatvene vzorce in izpeljavo izimenskih pridevnikov. SP 2001 pri tem pomaga uporabnikom z roditeljskimi končnicami in podiztočnicami, vendar pravila, ki usmerjajo k podaljševanju z -j-, niso razvidna, sploh če primerjamo npr. gesla *Cooper* -pra /kúpər/, *Thatcher* -ja /técər/ in *Chaucer* -ja /čóser/. Prva se izgovarjata s polglasnikom, a se v podaljšavi z -j- razlikujeta, tretji pa vsebuje vokalizacijo z /e/ in sklonsko končnico pričakovano podaljšuje z -j-. Navkljub dokumentirani spremenljivosti sklanjatvenih vzorcev samostalnikov na -r (ob samostalniku *poker* gl. npr. Dobrovoljc 2021) se zdi pravopisna rešitev *Cooper* – *Coopra* z vidika korpusnih podatkov in z vidika primerjave z vzporednimi primeri neustrezna in bi se veljalo strinjati s predlogom, podanim že v Šuštaršič (1990/91: 63), da se v SP 2001 (§ 1100) pri končnem ⟨er⟩ dvojnost obravnave (tj. *Booster/Buster* proti *charter/Mayflower*) odpravi.

Uporabnikom slovarja bi bila lahko v pomoč pri izgovoru angleških besed transkripcija, ki pa je SP 2001 ne izpiše vedno in v celoti. V členu 1167 izvemo, da je zapis izgovora odvisen od njegove »predvidljivosti«, a sodeč po obravnavanih podatkih, načelo predvidljivosti ni dovolj razdelano. Na primer, kljub znanim težavam z izgovorom ameriške zvezne države *Utah* /'ju:ta:/ slovar izgovora v oglatih oklepajih ne ponudi (novejšo obravnavo problematike najdemo v Dobrovoljc 2015); podobno tudi pri mestu *Vancouver* /væn'ku:və/ dobimo le delno transkripcijo /vankú/. Oba kraja sta za govorce slovenščine zagotovo izgovorno težavna: pri *Utahu* se zatakne pri začetnem /j/ in končnem /h/, pri *Vancouvru* pa slovarska obravnava lahko celo zavaja, saj kombinacija zapisa in delne transkripcije vodi k izgovoru /vankúver/ (z roditeljskim *Vancouverja*), četudi je z dodano roditeljsko končnico -vra nakazana pričakovana izgovarjava /vankúvər/ (v roditeljskem torej *Vancouvra*), gl. tudi Mirtič in Lengar Verovnik (2016).

Sklep

Prispevek s pomočjo analize slovarskih sestavkov v SP 2001, ki vključujejo angleška lastna imena, obravnava proces transfonemizacije oziroma vokalizacije angleškega polglasnika v slovenščino. Razčlemba podatkov je pokazala, da je moč opaziti več neskladnosti in nedoslednosti, o katerih bi veljalo razmisliti pri prenovi pravopisnega priročnika. Predvsem velja izpostaviti naslednje točke.

- ▷ Člen 1100 se razširi s črkovnimi sklopi, ki imajo v angleških nenaglašanih zlogih predvidljivo (tj. polglasniško) izgovorjavo. Če jih ponovimo, so to sklopi ⟨ent⟩, ⟨ence⟩, ⟨en⟩, ⟨or⟩, ⟨our⟩, ⟨on⟩, ⟨er⟩, ⟨ary⟩, ⟨ery⟩, ⟨ury⟩, ⟨le⟩, ⟨al⟩, ⟨el⟩, ⟨am⟩, ⟨em⟩, ⟨um⟩ in ⟨land⟩.

- ▷ Za omenjene sklope se določi, ali se angleški polglasnik transfonemizira s slovenskim polglasnikom ali vokalizira po zapisu. Glede na obstoječe stanje kaže, da je vokalizacija bolj pogosta in v nekaterih primerih tudi dosledno rabljena, na primer vokalizacija polglasnika v ⟨on⟩ z /o/.
- ▷ Pri tujejezičnih iztočnicah se transkripcija iztočnice poda v celoti, saj je delni zapis lahko zavajajoč, predvsem z vidika pojasnila v členu 1167, da je izgovor zapisan, kadar »ni predvidljiv (ali pa je predvidljiv le s težavo)«.
- ▷ Odpravijo se napake pri predlagani izgovorjavi, ki so posledice napačnih analogij (npr. *Plymouth* in *Pórtsmouth*).

Za uporabnike je vsekakor najustreznejša rešitev tista, ki omogoča čim večjo predvidljivost in konsistentnost, na kar pri obravnavi angleških besed opozarja že Šuštaršič (1990/91).

Literatura in viri

- BEST, Catherine T., 1995: A direct realist view of cross-language speech perception. Winifred Strange (ur.): *Speech perception and linguistic experience: theoretical and methodological issues*. Baltimore: York Press. 171–203.
- CARNEY, Edward, 1994: *A Survey of English Spelling*. London, New York: Routledge.
- CRUTTENDEN, Alan, 2014: *Gimson's pronunciation of English. 8th edn*. London: Routledge.
- DOBROVOLJC, Helena, 2015: *Sklanjanje imena »Savannah«*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1071/sklanjanje-imena-savannah>>
- DOBROVOLJC, Helena, 2021: *Ustrezen zapis pridevnika: »pokrski« ali »pokerski«*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4859/ustrezen-zapis-pridevnika-pokrski-ali-pokerski>>
- ePravopis = <www.fran.si>
- FILIPOVIĆ, Rudolf, 1986: *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- FLEGE, Jim E., 1995: Second language speech learning: theory, findings and problems. Winifred Strange (ur.): *Speech perception and linguistic experience: theoretical and methodological Issues*. Baltimore: York Press. 233–272.
- Gigafida 2.0 = <viri.cjvt.si/gigafida/v>
- KOMAR, Smiljana, 2017: The relationship between the perception and production of four General British vowels by Slovene university students of English. *Linguistica* 57/1. 161–170. <<https://doi.org/10.4312/linguistica.57.1.161-170>>
- MIRTIČ, Tanja, in LENGAR VEROVNIK, Tina, 2016: *Kako pisati: »vancouverski« ali »vankuverski« stil?*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1688/kako-pisati-vancouverski-ali-vankuverski-stil>>
- SICHERL, Eva, 1999: *The English Element in Contemporary Standard Slovene: Phonological, Morphological and Semantic Aspects*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. <www.fran.si>
- STOPAR, Andrej, in ILC, Gašper, 2021: O izgovorjavi angleških zemljepisnih imen v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 66/2–3. 225–241.

- ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, 1990/91: Izgovorjava angleških besed: predlogi k pravilom novega slovenskega pravopisa. *Jezik in slovstvo* 36/3. 62–69.
- ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, 1990: Fonološko prilagajanje soglasnikov v angleških slovskih enotah, prevzetih v slovenščino. *Slavistična revija* 38/2, 141–156.
- ŠUŠTARŠIČ, Rastislav, KOMAR, Smiljana, in PETEK, Bojan, 1999: Slovene. *Handbook of the International Phonetic Association*. Cambridge: Cambridge University Press, 135–139.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba obzorja.